№ 29 (2020) стор. 60–65

The National Academy of Fine Arts and Architecture

Ukrainian Academy of Fine Art. Research and Methodology Papers

ISSN 2411–3034

Website: <http://naoma-science.kiev.ua/>

УДК 76 (061.7)

ORCID 0000-0002-2266-8402

DOI: <https://doi.org/10.33838/naoma.29.2020.60-65>

Олег Руденко

доцент кафедри книжкової та станкової графіки

Української академії друкарства

olehrudenko@gmail.com

РОЛЬ «ІНТЕРДРУКУ» В РОЗВИТКОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ГРАФІКИ

Анотація. У статті розглядається мистецтво кінця ХХ століття у контексті змін, які відбувалися під час політичних подій у Східній Європі. Вирішальним явищем для становлення незалежної України та її мистецтва стали дві значні виставки «Інтердрук», що відкрили світові українську графіку, прорвавши «залізну завісу» тоталітарного режиму.

Ключові слова: виставка, графіка, художник, культура, український, твори, мистецтво.

THE IMPORTANCE OF «INTERPRINT» IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN GRAPHICS

Oleh Rudenko

Abstract. The article studies Ukrainian graphic art of the late twentieth century, undergoing changes caused by political events in Eastern Europe. Two iconic exhibitions became the turning point for native art as they revealed the Ukrainian graphic arts, and broke through the "iron" curtain of the totalitarian regime. The ideological seclusion of the USSR focused solely on the themes celebrating the life of a happy worker, peasant, or intellectual, did not let the works of another content to be displayed in public. Moreover, all areas of art creativity were controlled by the Union of Artists of Ukraine, headed by people with party membership cards. This prohibition referred especially to works of national-patriotic, conceptual, abstract, or surrealist nature. The idea to hold an international exhibition that would present Ukrainian graphics to the world arose in the heads of a few independent politicians. At the state level, that idea certainly did not gain any support, but some people contributed to its implementation. Interestingly, the first exhibition of graphics "Interdruk'90" took place just before the collapse of the USSR, and the second, "Interdruk'92", in an already independent Ukraine. The exhibitions showed a high level of Ukrainian graphics, which equaled and sometimes surpassed the works of foreign masters. Among the exhibited art were works by such masters of national graphics as Valeriy Demyanishyn, Oleg Denysenko, Mykhaylo Alexandrov, Volodymyr Gumenny, Konstantin Kalinovich, Ivan Kravetz, Pavlo Makov, Mychaylo Moskal, Volodymyr Pinigin, Igor Podolchak, Yuriy Pshenychny, Roman Romanishyn, Yevgen Ravsky, Alexander Aksinin et al. Their works reflected the whole spectrum of current life themes, which were seen and interpreted in new ways, imaginative technical and formal solutions. Most of those national artists had been exhibited abroad and won the most prestigious graphic contests, yet they were little known in their Motherland. On the other hand, the Ukrainian audience got a chance to learn about the works and achievements of graphic artists from France, Great Britain, Argentina, Korea, Israel, Spain, Holland, Poland, Canada, Russia, Japan, Italy and other countries. We may state that those two exhibitions of printmaking art opened the way to the development of graphics in independent Ukraine.

Keywords: exhibition, graphics, artist, culture, Ukrainian, artwork, art.

Постановка проблеми. У статті розглянуто розвиток графіки в контексті виставкової діяльності в часи розпаду Радянського Союзу й постання незалежної України. Графіка, подібно до інших видів мистецтва, використовувалася радянською владою з пропагандистською метою, особливо в друкованих виданнях. Плеяда визначних українських графіків кінця ХХ століття протистояла правлячій верхівці, тому чимало їхніх творів залишалося в майстернях, будучи недоступними для загалу. Дві виставки «Інтердрук» (1990, 1992) дали змогу презентувати заборонене андеграундне мистецтво світу в Україні. Було важливо показати, що в професійних українських митців існували твори, натхненні не ідеологічними вказівками, а чисто мистецькими ідеями.

Актуальність дослідження і зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Виставкова діяльність вирізняється своєю специфікою, яка полягає в певному часовому обмеженні. Завдяки презентації творчого доробку на виставках, які відбуваються в Україні та поза її межами, можемо спостерігати інтенсивність розвитку графічного мистецтва та досягнення митців. Естамп як вид мистецтва, який допомагав виразити власне світобачення, в часи соціалізму підлягав кон'юктурним штампам, котрі підтримувалися правлячою верхівкою. Незалежність відкрила нові можливості для вільного тематично-ідейного спрямування. Зауважимо, що історія виставкової діяльності наприкінці ХХ століття — на зламі існування двох політичних систем — є дуже важливою, оскільки засвідчує, як графіка «зустріла» нову епоху, не втративши своїх мистецьких позицій.

Аналіз останніх досліджень. Все більше зростає зацікавлення виставковим рухом дев'яностих років ХХ століття, що пов'язаний з графікою та іншими видами мистецтва. Фахові дослідження на окреслену нами тему здійснили науковці Р. Яців, О. Голубець, О. Лагутенко. Вони розглядають мистецтвознавчі аспекти, торкаються виставкової діяльності, яка тривала паралельно з розробкою нових тем і технічних здобутків. Відомий мистецтвознавець Роман Яців акцентує увагу на графіці як невід'ємній складовій української культури, виокремлюючи та характеризуючи поняття «львівська школа» (Яців, Львів-

ська 118), а також зосереджується на світоглядно-теоретичних явищах, які вплинули на її розвиток після 1956 року (Яців, Мистецький 117).

Дослідники показують ретроспективу діяльності мистецьких товариств, підкреслюючи таким чином історичну тяглість графіки у ХХ столітті (Нога 10). На тенденції розвитку мистецтва та творчих осередків зауважує Орест Голубець, звертаючи увагу на закордонні покази та видання часопису (Голубець 119). Ольга Лагутенко розглядає феномен нової національної школи, підвалини якої заклали М. Бойчук, В. Кричевський, Г. Нарбут (Лагутенко 31). Науковиця досліджує графіку з позиції образного тематичного розвитку, беручи до уваги здобутки української культури.

Новизна наукового дослідження полягає у виявленні основних тенденцій виставкової діяльності, напередодні та в процесі формування незалежного графічного мистецтва на теренах України 1990-х років.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на загальний контекст розвитку мистецтва, зосередимось на двох — знакових для становлення української незалежної естампної графіки — виставках «Інтердрук'90» та «Інтердрук'92», які відбулися на зламі епохальних політичних змін — розпаду Радянського Союзу та зародження суверенної Української держави. Були це перші виставки графіки на ще радянському (1990 р.), а потім пострадянському (1992 р.) просторах, які вдихнули свіже повітря в «атрофовані» комуністичною ідеологією «легені» тоталітарного культурного середовища. З різних причин ці виставки не отримали продовження, як було задумано організаторами українського постійно діючого бієнале. Наступна міжнародна виставка графіки такого масштабу «Leopolis 2016» відбулася у Львові через двадцять чотири роки.

Аналізуючи мистецтво кінця ХХ століття в Україні, дослідники зазначали, що характерною рисою другої половини дев'яностих років було намагання львівських митців налагодити контакт із закордонними мистецькими середовищами, беручи участь в міжнародних зустрічах та виставках, таким чином рятуючись від «прогресуючої провінціалізації» (Голубець 123). Проте зауважимо, що завдяки своєрідній га-

лицькій самодостатності Львова, тут зберігся та «процвітав» андеграундний рух. Важливими для митців були інтелектуальні й творчі зв'язки митців з прогресивними осередками Радянського Союзу, серед яких були Прибалтійські республіки, Москва та Санкт-Петербург, що дали змогу координувати нові неформальні віяння.

Важливим фактором розвитку нонконформістського руху стало географічне розташування Львова біля Західного кордону, що давало змогу «ловити» польські телевізійні та радіопередачі, а також поширювати іноземні мистецькі журнали. Ще одним фактором було те, що Західна Україна і Львів, зокрема, були пізніше приєднані до СРСР, тому тут залишалася ще доволі сильна пам'ять про культуру 1917–1939 років. Видатні львівські митці того часу здобували освіту в Західній Європі. Культурна спадщина у Львові, попри намагання радянської влади, не була винищена тоталітарним режимом вшент. Взаємообмін між художниками існував на особистісному рівні, заборонені владою нові ідеї передавалися вербальним шляхом і проглядалися у творах мистецтва. Салони в помешканнях художників, які дослідник Роман Яців називає «поодинокими острівцями творчого діалогування» давали поштовх до мислення та розвитку нестандартних ідей, де інтелектуалізм та раціоналізм митців протиставлявся радянській пропаганді (Яців, Мистецький 113). Якщо ж брати до уваги графічне мистецтво, то, скажімо, Леопольд Левицький — український графік і живописець — зібрав довкола себе велику групу учнів, з якими обговорював проблеми мистецтва, давав поради. Художниця Ярослава Музика відкривала молодим митцям власну зібрану упродовж років домашню «картинну галерею». У такий спосіб митці готували ґрунт для появи нового мистецького мислення.

Творче життя Західної України на зламі 1990-х років активізувалося. Так, потрібно згадати велику міжнародну виставку-бієнале сучасного мистецтва «Імпреза», яка окрім живопису, скульптури, асамбляжу показала й графіку. Перша виставка, учасниками якої стали понад двісті митців, відбулася 1989 року в Івано-Франківську. Серед нагальних завдань, які ставили перед собою її організатори, — популяризація української культури в контексті світо-

вої, інспірація митців до подальших пошуків і, зрештою, створення та формування першого в Україні музею сучасного мистецтва. На відміну від виставки «Інтердрук», вона мала п'ять едіцій і презентувала різні види мистецтва. Львівська виставка теж планувалася як бієнале, в надії, що такі регулярні покази демонструватимуть стан розвитку графіки. Виставка мала відродити давню традицію, започатковану ще Асоціацією незалежних українських митців у 1931 році, коли українці представляли свій доробок разом з французькими, голландськими, італійськими та іншими митцями. Мистецтвознавець Роман Яців вбачав у львівському бієнале відновлення «обірваної традиції» (Головата 9). Також виставка мала показати два різні мистецькі напрямки: перший — що розвивався під натиском тоталітаризму в Україні, другий — відірваний від рідної землі — той, що на еміграції.

Ідея виставки графіки світового масштабу, яка б відбулася у Львові, належала Ігореві Подольчаку — людині всебічно обдарованій, знаній за живописними та графічними працями, кінематографічними досягненнями. Митець зацікавився графікою під час навчання в Інституті прикладного та декоративного мистецтва у Львові. Перші кроки гравірування на пластині робив на початку 1980-х самотужки. Естамп захопив Подольчака та відкрив перед ним справжній світ «потаємної» чарівності мистецтва. Роман Яців вважає, що «... його аркуші наповнені іронією та самоіронією, атмосферою театральної ейфорії та абсурду» (Яців, Львівська 115). Скажімо, Танатос і Ерос зустрічаються в працях Подольчака ніби напередодні кінця світу, в судамах «гріховного» тіла в очікуванні освячення, помилування та всепрощення. З 1984 року Ігор Подольчак — активний учасник виставок у Польщі, зокрема, бієнале і триєнале графіки у Кракові, виставки малих форм у Лодзі, екслібриса у Мальборку, що вражали своїм розмахом і силою таланту митців. З 1988 року Подольчак підтримував зв'язки з Павлом Тризною, який у Лодзі організував «Музей книги». Завдяки створеному у 1989 році «Українському фонду культури» художники отримали змогу інституційно контактувати з іншими мистецькими осередками за кордоном. Андеграундний рух в ті роки розвивався паралельно до соцреалізму

й переріс його інтелектуально та світоглядно. Представники цього напрямку не презентували свої твори на офіційних виставках, не працювали в художніх фондах, натомість, збиралися у львівських кав'ярнях, щоб поділитися власними думками і здобутками.

У другій половині 1980-х в Ігоря Подольчака визріла мрія організувати у Львові постійно діючу виставку-бієнале для презентації найкращих творів графічного мистецтва, як це практикувалося в культурному європейському світі. Підготовка до виставки розпочалася 1988 року. Передусім зазначимо, що велика заслуга в організації виставки належала Володимирі Гаюку — невгамовному громадському діячеві. Пошуком приміщення для виставки займалися Ігор Подольчак та Михайло Москаль. Ситуацію ускладнювало те, що більшість молодих графіків, яких хотілося показати загалу, не були членами спілки художників, а часто навіть творили андеграундне мистецтво і, ясна річ, не могли претендувати на виставкове приміщення. Оскільки найбільші музейні осередки міста — Національний музей у Львові і Львівська національна галерея мистецтв — відмовилися надати площу, то приміщення для виставки запропонував директор Львівського музею історії релігії Володимир Гаюк у величному бароковому підземеллі Домініканського собору, приміщення якого належали тоді музеєві. Він також очолив оргкомітет двох міжнародних виставок графіки («Інтердрук'90» та «Інтердрук'92»), праця над якими тривала впродовж декількох років. Особливо активно долучилися до заходу клуб «Культурна ініціатива», журнал «Ї» та творчовиробниче об'єднання «Гердан». Музей історії релігії взяв на себе частину витрат з оформлення робіт, поселення, оплати та прийняття приїжджих. Ігор Подольчак фінансував іншу частину, макетував каталог виставки, розробив шрифтовий плакат і конкурсну нагороду — медаль. У ці роки він також створює Український незалежний центр сучасного мистецтва, творче об'єднання «Фонд Мазоха», який проводить мистецькі акції в Україні та за кордоном.

Перша виставка «Інтердрук'90» була відкрита 10 жовтня 1990 року в досить незвичайному «катакомбному» форматі, в підземеллі собору Домініканців. Тут було показано сто дев'яносто

дев'ять робіт художників з понад сорока країн світу. Тарас Возняк у вступній статті до каталогу зауважив, що

Міжнародна виставка графіки «Інтердрук'90» покликана стимулювати розвиток культурного життя в самому серці Центральної Європи. Не випадковим є й вибір головної садиби виставки в старовинному українському Львові — місті, що було і є мостом між Заходом і Сходом... (Возняк 3).

Більша частина робіт належала львівським графікам, які показали себе в багатьох техніках: від різних видів офорта до літографії та ліногравюри. Під час проведення виставки активізується культурне життя Львова, відбуваються симпозиуми з проблем сучасного мистецтва.

Виставка мала безперечний успіх і бажаних її побачити було багато. Культуролог Володимир Карачинцев, пишучи про виставку, назвав свою статтю «Вавілон ХХ», пояснюючи це тим, що Львів завжди був місцем зустрічі багатьох національних спільнот, і якщо подібні виставки не будуть проводитися, то Україна може стати «проклятим Богом Вавилоном» (8). Він згадує слова професорки Віденського університету Чонг-Фукс, яка, вперше приїхавши з нагоди виставки до українського міста, була здивована толерантністю та гостинністю людей і вражена надісланими на виставку працями, які назвала «духовними посланнями» (Карачинцев 8). Різні за стилістикою творчі роботи не були об'єднані якоюсь темою, але переважна більшість їх розглядала екзистенціальний вимір людського буття у світі.

Завдячуючи українським натхненникам Інтердруку'90, було дібране міжнародне журі з представників різних світових мистецьких середовищ. Оскільки міська влада відмовила у підтримці, то постановили до конкурсного журі залучити здебільшого художників з-за кордону. Вони відбирали учасників, а також визначали переможців. Почесних медалей удостоїлися переможці, графіка яких мала більш формальний характер і вищий технічний рівень. Серед них праці Ассадура (Франція), Кої Ікути (Японія), Альвіані Гетуліо (Італія), Яна Гофмана (Нідерланди) та інших.

З-поміж експонатів українських графіків були відзначені твори В. Кириченка, А. Левиць-

кого, О. Стратійчук. Спеціальна нагорода за графічний доробок була присуджена посмертно Олександру Аксініну.

Після виставки у Львові графіка здобував все більшу популярність, стає одним з визначників українського мистецтва після здобуття Україною незалежності. За допомогою графіки, поширюваної в газетах, можна було вести просвітницьку діяльність, знайомити з досягненнями та культурою рідного народу. У львівській газеті «Ратуша» в 1990-ті роки публікуються праці відомих графіків, з'являються окремі рубрики з малюнками та естампами найрізноманітніших авторів. Таким чином ведеться просвітницька діяльність. Ігор Подольчак працює над тим, щоб запізнати глядача з графікою Західної Європи й організовує виставку сучасної графіки французьки Козет де Шармо. Побіч того, культурне життя у Львові набуває інтенсивних обертів, і 1991 року була організована виставка сучасного образотворчого мистецтва українських художників «Львів'91 — Відродження», до якої спричинилося творчо-виробниче об'єднання «Гердан».

З 13 жовтня до 28 листопада 1992 року в тих же приміщеннях Львівського музею історії релігії проходить наступна бієнальна виставка. Комісар та натхненник виставки «Інтердрук'92» Ігор Подольчак писав у каталозі:

Не зважаючи на важкі часи, які переживає моя країна, нам вдалося підтримати традицію проведення цієї виставки, що на наш погляд є великою вдачею і необхідним елементом включення України в міжнародний культурний обіг, відновлення широких культурних зв'язків Львова, яким він славився у минулому (Подольчак 5).

Було показано роботи ста тринадцяти художників з понад тридцяти країн світу. Після вдалих показів графіки на «Інтердруку» в залах Домініканського собору зробили персональні виставки переможці та учасники львівського

бієнале: Кої Ікута (Японія), Герман Геблер (Норвегія), Одет Файнгерш (Ізраїль). Згодом відбулася виставка у Львові української художниці з Німеччини Емми Андієвської. Упродовж 1990—1991 років були також організовані виставки українських митців у США, Норвегії, РФ, а в 1994—1995 роках у Польщі, Швеції, Бельгії пройшла велика міжнародна виставка Intergrafia'94, яка продемонструвала напрямки розвитку світової графіки. Отже, можемо твердити, що українська графіка не відставала, а йшла на чолі загальноєвропейських віянь й отримувала відзнаки. Так, у 1994 році Ігор Подольчак за книжку Якоба Беме «Objawienie dotyczące Boga» польською та німецькою мовами отримав нагороду на Франкфуртському книжковому ярмарку в конкурсі «Найкраща книга світу».

Висновки. Отже, можемо констатувати епохальне для сучасного мистецтва незалежної України значення бієнале «Інтердрук» («Interprint»), що проходила у Львові за участю понад 300 митців з майже 60-ти країн світу. Вона не тільки відкрила цілісне бачення України як держави, де інтенсивно розвивається графічне мистецтво, а стала культурним явищем і зразком для інших країн пострадянського простору — своєрідним мистецьким вікном до Європи. Ця виставка показала, що плеяду старших графіків змінює молоде покоління, яке цінує здобуток попередників та плекає рідні традиції. З'являється велика кількість шанувальників графічного естампного мистецтва й українська графіка посідає почесне місце серед мистецтва європейських держав.

Перспективи використання результатів дослідження. Матеріали статті можуть бути використані науковцями для дослідження розвитку й основних тенденцій української графіки 1990-х років, змін, які відбувалися тоді у вітчизняному мистецтві, їхнього впливу на подальший розвиток виставкової діяльності в Україні.

Цитовані праці

- Возняк, Тарас. «Вступ». *Інтердрук'90. Міжнародна виставка графіки. 10 жовтня — 30 листопада: каталог*. Упоряд. І. Подольчак, М. Москаль. Львів, 1990. Друк.
 Головата, Катерина. «Бієнале — Львів-91. Ратуша 17 (1990): 6. Друк.
 Голубець, Орест. *Між свободою і тоталітаризмом. Мистецьке середовище Львова другої половини ХХ ст.* Львів : Академічний експрес, 2001. Друк.

- Карачинцев, Володимир. «Вавілон XX». *Ратуша* 12 (1990): 7. Друк.
- Лагутенко, Ольга. *Graphiein графіки. Нариси з історії української графіки XX століття*. Київ: Грані-Т, 2007. Друк.
- Нога, Олесь, Яців Роман. *Мистецькі товариства, об'єднання, угруповання, спілки Львова 1860–1998*. Львів: Українські технології, 1998. Друк.
- Подольчак, Ігор. «Вступ». *Інтердрук'92. Міжнародна виставка графіки — Львів — Україна. 13 жовтня — 28 листопада: каталог*. Упоряд. О. Голубцов, М. Чурса, І. Подольчак та ін. Сімферополь: Таврида, 1992: 5–14. Друк.
- Яців, Роман. «Мистецький Львів до і після 1956 року: імунітет contra канон». *Українське мистецтво XX століття: Ідеї, явища, персоналії*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2013: 104–122. Друк.
- Яців, Роман. *Львівська графіка 1945–1990. Традиції та новаторство*. Київ: Наукова думка, 1992. Друк.

References

- Voznjak, Taras. «Vstup». *Interdruk'90. Mizhnarodna vystavka ghrafiky. 10 zhovtnja — 30 lystopada: katalogh*. Uporjad. I. Podoljchak, M. Moskalj. Ljviv, 1990. Druk.
- Gholovata, Kateryna. «Bijenale — Ljviv-91». *Ratusha* 17 (1990): 6. Druk.
- Gholubecj, Orest. *Mizh svobodoju i totalitaryzom. Mystecjke seredovyshhe Ljvova drughoji polovyny XX st.* Ljviv: Akademichnyj ekspres, 2001. Druk.
- Karachyncev, Volodymyr. «Vavilon XX». *Ratusha* 12 (1990): 7. Druk.
- Laghutenko, Oljgha. *Graphiein ghrafiky. Narysy z istoriji ukrajinsjkoji ghrafiky XX stolittja*. Kyjiv: Ghrani-T, 2007. Druk.
- Nogha, Olesj, Jaciv Roman. *Mystecjki tovarystva, objednannja, ughrupuvannja, spilky Ljvova 1860–1998*. Ljviv: Ukrajinsjki tekhnologhiji, 1998. Druk.
- Podoljchak, Ighor. «Vstup». *Interdruk'92. Mizhnarodna vystavka ghrafiky — Ljviv — Ukrajina. 13 zhovtnja — 28 lystopada: katalogh*. Uporjad. O. Gholubcov, M. Chursa, I. Podoljchak ta in. Simferopolj: Tavrida, 1992: 5–14. Druk
- Jaciv, Roman. «Mystecjkyj Ljviv do i pislja 1956 roku: imunitet contra kanon». *Ukrajinsjke mystectvo XX stolittja: Ideji, javyshha, personaliji*. Ljviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 2013: 104–122. Druk.
- Jaciv, Roman. *Ljvivsjka ghrafika 1945–1990. Tradyciji ta novatorstvo*. Kyjiv: Naukova dumka, 1992. Druk.

Подано до редакції: 26.03.2020

Рецензенти:

Луковська О. І. — докторка мистецтвознавства, професорка;

Цимбалюк О. К. — кандидатка мистецтвознавства, доцентка.